

УДК 631.11

Т. В. Мазана,

старший викладач, Дніпропетровський державний аграрний університет

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто особливості формування та сучасний стан розвитку фермерських господарств Дніпропетровської області. Уточнено суть поняття "фермерське господарство", "кооперування", "ринкова економіка".

It is examined the peculiarities of forming and modern farm development in Dnepropetrovsk region. The point of conception "farm", "cooperation", "market economy" is determined.

ВСТУП

Створення і розвиток фермерських господарств є важливим фактором, що зумовлює здорове економічне змагання. В нашій країні фермерські господарства вважаються відносно новою формою ведення сільського господарства. Оскільки накопиченого досвіду щодо формування і розвитку фермерських господарств в Україні недостатньо, тому постає потреба у використанні досвіду розвинутих країн світу, де процеси розвитку даного сектора мають багатовікову історію. Фермерське господарство є формою вільного підприємництва, яке здійснюється на основі економічної вигоди, тобто основна мета — одержання прибутку. Проте в ринковій економіці це можливо лише шляхом задоволення інтересів споживачів і виробників продукції. В зв'язку з тим, що для такої економіки характерним є формування певних секторів на ринку, то і фермерські господарства повинні бути різними. В українській науковій літературі відсутня єдина класифікація фермерських господарств, тому можна використати напрацьовані положення зарубіжного досвіду.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою запропонованої статті є вивчення проблем формування фермерських господарств та аналіз сучасного стану їх розвитку в Дніпропетровській області.

РЕЗУЛЬТАТИ

Учені відмічають, що в залежності від типу організації виробництва в США фермерські господарства поділяються на три категорії: 1) сімейні ферми, де фермер разом зі своєю сім'єю здійснює керівництво виробничою і економічною діяльністю, здійснює капіталовкладення і значну частину необхідної робочої сили; 2) спільні (міжсімейні) господарства, які створюються шляхом об'єднання землі й капіталів двох і більше господарств для здійснення підприємницької діяльності; 3) сільськогосподарські кооперації — підприємства з виробництва (а іноді і переробки) сільськогосподарської продукції [5, с. 63]. Але при використанні цього досвіду в Україні необхідно розглянути і прийняти до уваги класифікацію

фермерських господарств у залежності від найму робочої сили. За цією класифікацією виділяють три типи фермерських господарств. Перший тип — мале сімейне господарство, що засноване на так званій "вторинній праці". Власник господарства і члени сім'ї основну роботу виконують на будь-якому підприємстві, а у вільний час на своїй фермі. Такі господарства набули значного поширення у розвинутих країнах. Другий тип — класичний варіант фермерського господарства, в якому задіяна праця всіх членів сім'ї (за можливістю праця дітей і пенсіонерів), але без найму робочої сили зі сторони. Третій тип — найбільш за розміром господарства, в яких не менше 50% належать голові, а решта — компаньйоном. У цілому, найбільш стійкими формами є сімейні господарства та сільськогосподарські кооперації. Не випадково в усьому світі сімейна ферма розцінюється як особливий інститут, який зберігає стабільність, дуже необхідну в наш час.

Проблемам формування і розвитку фермерських господарств присвячені й праці наших вчених, зокрема Макаренка П.М., Мельника Л.Ю. Ще на перших етапах становлення фермерських господарств вчені відмічали, що в Україні для розвитку фермерства необхідно вирішити питання кадрового, технічного забезпечення господарств, питання кредитування та кооперування. Значна увага приділялась розміру фермерських господарств. У наступних працях вчені, аналізуючи досвід ведення фермерства в інших країнах, зокрема в США, Німеччині, прийшли до висновку, що розширення і розвиток фермерства — це лише один із багатьох напрямів реформування аграрних відносин з метою створення високопродуктивного сільського господарства.

Враховуючи більш складну структуру сільського господарства в аграрному секторі України в порівнянні з розвинутими країнами (з точки зору організаційно-правових форм господарювання), необхідно формувати особливу модель аграрних відносин — багатокладну — як засіб підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Для цього необхідно досягнення оптимального співвідношення різних форм власності, форм господарювання і відповідних видів підприємств, але всі вони повинні бути

переважно великими. Однак у такій моделі знайдеться місце і невеликим фермерським господарствам, тому що фермерство — це одна з найперспективніших форм господарювання на селі.

Фермерські господарства як форма малого підприємництва має ряд переваг, які дозволяють їм бути ефективними і конкурентоспроможними. Фермерське господарство — це не просто форма організації праці, а спосіб життя селянина, що поєднує професійну діяльність, його психологію, соціальний стан. Саме в цьому контексті й слід розглядати умови розвитку фермерських господарств.

Незважаючи на існування різного роду труднощів, фермерство в Україні продовжує розвиватися. Аналіз статистичних даних показує, що за останні десять років кількість фермерських господарств знаходиться на одному рівні, а от щодо їх розмірів, то тут спостерігається тенденція в напрямі їх укрупнення. В Україні в 2008 році функціонувало 43894 фермерських господарства (що становить 74,3% до загальної кількості діючих підприємств), які використовують 4016,3 тис. га сільськогосподарських угідь. У Дніпропетровській області кількість фермерських господарств за цей період становила 3371 з площею сільськогосподарських угідь 453,5 тис. га, в тому числі ріллі — 447,9 тис. га. Найбільша кількість фермерських господарств Дніпропетровської області функціонує у Васильківському районі — 284, Криничанському — 279, Магдалинівському — 262, Новомосковському — 275, Солонянському — 227, Апостолівському — 208 і Синельниковському — 207.

Найбільшу питому вагу (41,7%) займають фермерські господарства з площею сільськогосподарських угідь від 20,1 до 50 га, на другому місці — фермерські господарства з площею сільськогосподарських угідь від 100,1 до 500 га (їх питома вага в загальній кількості складає 14,3%). За останні 5 років кількість фермерських господарств у Дніпропетровській області в основному стабілізувалась. Важливе значення для ефективного ведення фермерського господарства має його розмір. Від розміру господарства залежить ефективність використання техніки, транспорту, трудових ресурсів і виробництва в цілому. Аналіз розміру фермерських господарств показує, що за період з 2000 по 2008 роки спостерігається тенденція до збільшення площі сільськогосподарських угідь в розрахунку на 1 фермерське господарство (табл. 1), тобто відбувається укрупнення господарств. Наприклад, в Петропавлівському районі

Таблиця 1. Динаміка розвитку фермерських господарств Дніпропетровської області

Показники	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2008 у % до 2000
Загальна кількість ФГ	3027	3405	3431	3475	3371	+344
Площа с.-г. угідь ФГ, тис. га	293,5	418,1	449,3	462,6	453,5	+160,0
в т. ч. ріллі	288,7	411,1	442,9	456,8	447,9	+159,2
У розрахунку на 1 ФГ, га: с.-г. угідь	96,9	122,8	129,3	133,1	134,5	+37,6
ріллі	95	121	129	132	133	+38
Валова продукція, млн грн.	158,3	368,5	428,5	325,6	567,6	+409,3
У розрахунку на 1 ФГ, тис. грн.	52,3	108,2	124,9	93,7	168,4	+116,1

середній розмір земельної ділянки в 2000 році склав 89 га, в 2008 році — 296 га, Межівському — 112 га і 266 га, Софіївському — 125 га і 266 га, Новомосковському — 46 га і 80 га за відповідні роки. Розміри фермерських господарств повинні забезпечувати оптимальні обсяги виробництва продукції для досягнення високої ефективності окремих галузей, раціонального використання основних виробничих фондів, трудових ресурсів, зниження собівартості продукції, підвищення продуктивності праці. Наявні розміри сільськогосподарських угідь, звичайно, не є оптимальними, але за рахунок оренди земельних часток у їх власників є можливість подальшого розширення площ земельних угідь. І за раціонального використання землі та інших засобів виробництва можна очікувати високих економічних результатів.

Виробництво валової продукції сільського господарства в розрахунку на одне фермерське господарство за 2000—2008 рр. зросло в 2,2 рази (табл. 1). Більшість фермерських господарств спеціалізується на виробництві продукції рослинництва. Фермерськими господарствами Дніпропетровської області виробляється 25,3% зерна, 29,4% соняшнику, 24,8% картоплі, 32,5% овочів у загальному виробництві продукції сільськогосподарськими підприємствами. Щодо урожайності сільськогосподарських культур у фермерських господарствах, то тут вона значно нижча, ніж у сільськогосподарських підприємствах інших форм господарювання (табл. 2).

Це пояснюється гіршим матеріально-технічним

Таблиця 2. Урожайність сільськогосподарських культур у фермерських господарствах Дніпропетровської області в 2008 році

Культури	Урожайність з 1 га зібраної площі, ц		
	фермерські господарства	підприємства інших форм господарювання	+,- підприємств інших форм господарювання
Зернові та зернобобові	29,8	37,0	-7,2
в т.ч. пшениця озима	33,4	41,2	-7,8
ячмінь ярий	23,7	29,6	-5,9
кукурудза на зерно	28,5	38,1	-9,6
Цукрові буряки (фабричні)	177,6	273,5	-95,9
Соняшник	13,9	16,7	-2,8
Картопля	147,6	280,0	-132,4
Овочі	198,2	346,1	-147,9

Таблиця 3. Наявність сільськогосподарської техніки в розрахунку на 1 ФГ

Техніка	Роки					2008 у % до 2000
	2000	2005	2006	2007	2008	
Трактори	0,69	0,93	0,97	1,01	1,04	150,7
Комбайни:						
зернозбиральні	0,14	0,21	0,22	0,24	0,26	185,7
кукурудзозбиральні	0,004	0,01	0,01	0,01	0,01	250,0
кормозбиральні	0,01	0,01	0,01	0,009	0,008	80,0
бурякозбиральні	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	200,0
Сівалки	0,34	0,49	0,50	0,51	0,55	161,8

забезпеченням, скороченням застосування органічних і мінеральних добрив, відсутністю зрошення.

Особливої уваги заслуговує проблема розвитку тваринництва як найбільш трудомісткої галузі сільського господарства. Аналіз виробництва продукції цієї галузі показав, що серед фермерів області тваринництво поширене мало саме через його трудомісткість і дефіцит грошових коштів. Питома вага фермерських господарств у виробництві таких видів продукції, як молоко, м'ясо ВРХ, яйця, за останні роки зменшилась і склала відповідно: 2,6%; 2,6%; 1,5% , але збільшилась питома вага виробництва м'яса свинини (з 1,5% у 2000 р. до 6,1% у 2008 р.) і вовни (з 0% у 2000р. до 9,7% у 2008 р.). Отже, можна зробити висновок, що за останні роки чимало фермерських господарств регіону розвивають такі галузі тваринництва, як свиначство та вівчарство, які є порівняно менш трудомісткими та більш скоростиглими.

Ми вважаємо, що особливої уваги необхідно приділяти розвитку галузі вівчарства не тільки фермерським господарствам, а й підприємствам інших форм господарювання, оскільки вона не тільки забезпечує населення країни продуктами харчування, а й легку промисловість сировиною. До того ж ця галузь найменш трудомістка серед усіх галузей тваринництва, і в країні не тільки є достатній потенціал, щоб задовольнити потреби в кормах для овець (на пасовищах, що не можуть бути використані для великої рогатої худоби, вівці ефективно перетворюють грубий корм на м'ясо), а й є значна кількість дослідників-селекціонерів на базі інституту тваринництва степових районів імені М.Ф. Іванова "Асканія-Нова", які займаються збереженням і удосконаленням генофонду вівчарства.

Однією із проблем ефективного розвитку фермерства залишається забезпеченість їх сільськогосподарською технікою (табл. 3). Наведені в таблиці дані свідчать, що за період з 2000 по 2008 роки зросла наявність тракторів, зернозбиральних, кукурудзозбиральних та бурякозбиральних комбайнів у розрахунку на одне фермерське господарство на 50,7%, 85,7%, 150,0%, 100% відповідно; по кормозбиральним комбайнам спостерігаємо зменшення на 20,0%, що пояснюється зниженням фермерами виробництва продукції скотарства.

Від розміру господарства, рівня забезпеченості матеріальними ресурсами та ефективності використання всіх наявних ресурсів залежать і доходи фермера. Чистий дохід від реалізації продукції сільського господарства фермерськими господарствами

Дніпропетровській області в 2008 році становив 622,7 млн грн., із них 93,9% припадає на продукцію рослинництва (по Україні ці показники становили: 6618,4 млн грн. і 89,8% відповідно). Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства фермерськими господарствами Дніпропетровської області склав

11,3% (по Україні 6,7%).

Рівень розвитку фермерських господарств значною мірою залежить від інвестиційної діяльності. Капітальні інвестиції за останні роки збільшились, але фінансування відбувається здебільшого за рахунок банківських кредитів (42%) та інших джерел фінансування (57,7%). Що стосується капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету, то за 2007 — 2008 роки фермерськими господарствами не освоєно жодної гривні.

ВИСНОВКИ

Розвиток фермерських господарств у нашій країні та підвищення їх конкурентоспроможності залишається однією із найважливіших і найскладніших, як на нашу думку, проблем аграрного сектора економіки. Маючи невеликий досвід розвитку фермерства, і науковці, і спеціалісти зрозуміли, що фермерство — це не просто один із видів підприємницької діяльності, це складний соціально-економічний процес. І тільки за умов державної підтримки можна піднести фермерство України до рівня розвинутих країн світу.

Література:

1. Баккет М. Фермерское производство: организация управления, анализ. — М.: Агропромиздат, 1989. — 464 с.
 2. Демьяненко С. Менеджмент в фермерском производстве. Экономика Украины. — 1993. — П. 10. — С. 43—49.
 3. Дем'яненко М.Я., Іванина Ф.В. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва. // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 3—9.
 4. Касл Э., Бекер М., Нельсон А., Эффективное фермерское хозяйство: пер. с англ. — М.: Агропромиздат, 1991. — 496 с.
 5. Коньгин А.А. Фермерское хозяйство США / Под ред. В.Ф. Башмачникова. — М.: Агропромиздат, 1989. — 207 с.
 6. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки: монографія, — К.: ННЦІАЕ, 2005. — 682 с.
 7. Мельник Л.Е., Корецький Н.Х., Карпенко А.Н. Система отношений собственности и хозяйствования в аграрном секторе экономики (Монография). — Дніпропетровськ: Вид. "Січ", 2000. — 392 с.
 8. Мельник Л.Ю. Проблеми формування і перспективи розвитку фермерства в Україні / ДАУ. — Дніпропетровськ, 1994. — 36 с.
- Стаття надійшла до редакції 11.11.2010 р.